

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ ŞAXTAYA
DAVAMLI NADİR ÜZÜM SORTLARIC.S.NƏCƏFOV, aspirant
Azərbaycan ETÜ və Şİ

Azərbaycan Respublikasının ən böyük üzümçülük regionlarından biri olan Naxçıvan MR-də iqlimin kəskin kontinental olması, yəni yayın çox isti və qışın kəskin şaxtalı keçməsi, burada üzüm məhsulunun bir neçə ildən bir qismən və ya tamamilə itirilməsinə səbəb olur. İlin yanvar-fevral aylarında havada temperaturun -27°C -dək aşağı düşməsi torpaq və ya başqa materiallarla örtülməmiş tənəkləri kök boğazından yuxarı tamamilə məhv edir. Ona görə də bölgədə qəbul olunmuş aqrotekniki qaydalara tam uyğun olaraq tənəklər noyabr-mart aylarında qalın torpaq qatı ilə örtülüb şaxtadan müdafiə olunmalıdır. Bununla yanaşı, təəssüflə qeyd edilməlidir ki, məhsulun itirilmə təhlükəsi hələ bununla aradan qalxmır. Belə ki, hər 3-4 ildən bir tumurcuqların cücərib boy atmağa başladığı mart ayında havanın birdən-birə -17°C -yə və aprel ayında -4°C -yə qədər aşağı düşməsi körpə yaşıl zoğların tamamilə məhvinə, bununla da məhsulun demək olar ki, tamamilə itirilməsinə səbəb olur.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi tənəkləri qış şaxtalarından, onları torpağa basdırmaqla qorumaq olar. Yaz şaxtalarına gəldikdə isə ona qarşı heç bir təsirli tədbir olunmadığına görə hələlik «çıxış» yolu ancaq şaxtalardan sonra məhsul vermə qabiliyyətini maksimum həddə bərpa edə bilən sortlardan istifadə etməkdir. Muxtar respublikada tarixən xalq seleksiyası yolu ilə yaradılmış 120-dən artıq müxtəlif təyinatlı üzüm sortlarının çox cüzi bir hissəsi güclü yaz şaxtalarından sonra, böyük barvermə potensialına malik olan yatmış tumurcuqları maksimum oyatmaqla məhsuldarlığı 80-90% bərpa etmək qabiliyyətinə malikdir. Üzümçülük təsərrüfatları və həvəskar bağbanlar üçün faydalı ola biləcəyini nəzərə almaq məqsədilə Naxçıvan xatınısı və Ağ kələmpur sortlarının biomorfoloji və təsərrüfat xüsusiyyətləri daxil edilmişdir.

Ağ kələmpur - Naxçıvan Muxtar Respublikasının qədim yerli üzüm sortudur. Qaradəniz hövzəsi sortları qrupuna daxildir. Babək rayonunun təsərrüfatlarında

başqa sortlarla qarışıq halında yetişdirilir.

Tənəkləri orta dərəcədə inkişaf edir. Əkildikdən 3 il sonra tam məhsula düşür. İstər şpöler və istərsə də sərələn sistemdə normal inkişaf edib boy atır və yüksək məhsul verir. Qış və yaz şaxtalarına davamlı olduğu qədər eyni dərəcədə quraqlığa və isti küləklərə qarşı davamlıdır. Yetişmiş birillik zoğları tünd qəhvəyi rənglidir.

Yarpaqları orta irilikdə 5-7 dilimlidir, nisbətən yumurudur. Yarpaq ayəsi üst tərəfdən tünd yaşıl və parlaqdır, alt tərəfdən bozuntul gümüşü rəngli tükcüklərlə örtülüdür. Elə bundan da sorta Ağ kələmpur adı verilmişdir. Ayənin kənarları müxtəlif formalı dişciklərlə əhatə olunur. Yarpaq kəsimləri dərin, açıq və bəzən də pəncərəli yarpaqlardır. Saplaq oyuğu dərin, açıq və konusvari formadadır. Yarpaq saplağı yarpağın öz uzunluğuna bərabər, bəzən də ondan uzundur.

Çiçəkləri ikicinslidir və yaxşı tozlanmayalanma qabiliyyətinə malikdir.

Salxımları orta irilikdə və çox vaxt iridir (20-21sm), orta çəkisi 210-230 qramdır. Gilələri nisbətən iri və oval formalı, açıq-göy rəngli olsa da, tənəyin günəş şüaları ilə yaxşı işıqlanan sahələrində qızılı rəng alır. Oval formalı və kifayət qədər iridir. Gilə əti sulu şirəli, çiyələk tamlıdır, ana çiliyə çox möhkəm və sıx birləşir.

Birillik zoğları parlaq yaşıl rənglidir. İl ərzində 110-120sm boy atır və payızda yarpaqların tökülməyə başladığı dövrə qədər ümumi uzunluğunun 90-92%-i qızarıb yetişir ki, bu da tənəklərin qış şaxtalarından yaxşı qorunmasını təmin edir.

Ağ kələmpur yüksək dərəcədə məhsuldur sortdur. Açılmış tumurcuqların 90%-dən çoxu barlı, həm də böyük əksəriyyəti qoşa salxımlı olur. Salxımlar gözəl təsir bağışlayan konus formalıdır.

Ağ kələmpur çox gec yetişən sortlar qrupuna daxildir. Babək rayonu şəraitində gilələr avqust ayının ortalarında yetişməyə başlasa da, tam yetişmə oktyabr ayının əvvəllərində başa çatır. Tumurcuqlar aprel ayının ortalarında açılmağa başlayır, çiçək-

ləmə iyun ayının birinci ongünlüyündə, bir də yazın tez gəlməsi ilə əlaqədar olaraq may ayının 25-27-də başlayıb 5-6 gün davam edir.

Çiçək qruplarının yaxşı tozlanıb mayalanması hesabına salxımda gilələr həddindən artıq sıx yerləşir. Sərilən becərmə sistemində və 3-1,5m əkin sxemində məhsuldarlıq hər hektarda 350-400 sentnerə çatır. Məhsulu təzə halda yeyilməyə, uzun müddət saxlanmağa, şirə və süfrə şərabları istehsalı üçün yararlıdır.

Gilənin tam yetişdiyi dövrdə şəkərliliyi 20-21%, turşuluq 4-4,5 qram/litr təşkil edir.

Şəkil 1. Ağ Kələmpur

Naxçıvan xatınısı – Şərq üzümü sortları qrupuna daxil olan gecyetişən üzüm sortudur. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Babək və Culfa rayonlarında yetişdirilir. Təzə halda yeyilməyə, qurutmaya, desert şərabları hazırlanması üçün yararlıdır.

Tənəkləri orta irilikdədir, yetişmiş birlik zoğları açıq qəhvəyidir. Yarpaqları açıq yaşıl rənglidir, yarpaq ayəsi üst tərəfdən parlaqdır, orta irilikdə beş dilimlidir, yarpaq ayəsi alt və üst tərəfdən tükliüdür. Yuxarı və aşağı yarpaq oyuqları nisbətən dayaz və açıqdır. Saplaq oyuğu açıq və genişdir. Yarpaq saplağı ayənin əsas damasından xeyli gödəkdir.

Çiçəkləri iki cinslidir, erkəkcikləri beş saylı və yaxşı tozlama-mayalama qabiliyyətinə malikdir.

Salxımları orta irilikdə, çox halda konus şəkillidir, gilə sıxlığı ortadan yuxarıdır.

Salxımın orta çəkisi 180-200qramdır. Gilələri orta irilikdədir. (14-16 sm), forması ovaldır, solğun-göy rənglidir. Gilənin qabığı sıx və möhkəmdir. Gilə əti sıx, lakin kifayət qədər şirəlidir, tam özünəməxsus olub, ətirli deyildir.

Xatını gec yetişən sortdur. Tumurcuqların açılmasından gilənin tam yetişməsinə qədər vegetasiya müddəti ilin hava şəraitindən asılı olaraq 165-170 gün davam edir və bu dövrdə 2600-2670C° fəal temperatura tələb olunur.

Şəkil 2. Naxçıvan xatını

Tumurcuqlar dəniz səviyyəsindən 1200m hündürlükdə yerləşən bölgələrdə aprel ayının 14-16-da açılmağa başlayır, çiçəkləmə iyun ayının 7-10-da başlayır və 6-8 gün davam edir, gilələr avqust ayının ortalarında yetişməyə başlasa da onun tam yetişməsi yalnız sentyabr ayının sonlarında başa çatır.

Sort- olduqca məhsuldardır. Yaşıl zoğların 85-90% barlı olmaqla onların hər 5-dən 3-ü qoşa saxlamalı olur. Culfa rayonunun Əlincə çayı vadisində hər hektar üzümlük sahəsindən 30-32 ton və daha çox məhsul yığılır. Açıq və günəşli sahələrdə şəkərliliyi 23-24%-ə çatır.

Çoxillik təsərrüfat təcrübəsinə əsasən Xatını sortundan yüksək və sabit məhsul götürülməsi üçün, 3,0x1,5m əkin sxemində tənəklərə orta həcmli ştampsız forma verilməsi və bar barmaqlarının 8-12 gözə kəsilməklə 90-100 gözə yüksəlməsi məsləhət görülür.